mavi=nota

MÜZİK VE SANAT DERGİSİ • YIL : 5 • OCAK 1997 • 200.000 TL.

SAYI 23

BU SAYIDA

- mahmut sarı
- nergiz şakirzade
- ömer alper erdoğan
- emil a. holz
- roger e. jacobl
- ismail bozkaya
- sefai acay
- hatice saraç
- a. gürsan saraç
- k. bülent birol
- aytekin albuz
- efe akbulut

Eğitim ve Sanat Eğitiminde Güdülenme (Motivasyon) ve Öğretimdeki Önemi

Aytekin ALBUZ

A.A.G.S.L. Müziksel İşitme Öğrt.-G.Ü. G.E.F. Fen Bil. Enst. Eğit. Bl. Doktora Öğrencisi

Eğitim, bireyde davranış değiştirme; öğretim ise bireyde meydana gelen kalıcı izli davranış değişikliğidir. Dolayısı ile öğrenmeyi etkileyen faktörlerden birisi ve önemlisi de güdülenmedir. Güdülenmenin sözlüklerde değişik şekilde tanımları yapılmıştır.

Güdü: fel. Histen değil, akıldan gelen sebep. Kaynağı duygularda olan sebeplere dürtü (muharrik-mobile) denildiği gibi zekadan gelen sebeplere de "güdü" denir.(1)

Motivation (motivasyon): "fel. 1. Güdülenme, güdülenim. Dilb. 2. Nedenlilik. Huk. 3. Gerekçelendirme" gibi anlamlara gelmektedir. (2).

Güdülenmenin eğitim terimi olarak değişik kaynaklardaki tanımları ise şöyle yapılmıştır:

1-Güdelenme; **"Herhangi şekilde eylemde bulunma hali, güdü ise bu eğilime neden olan belli bir ihtiyaç ya da istektir."** (3)

2-Güdü; **"Belli durumlarda belli amaçlara ulaşmak ve gerekli davranışların yapılabilmesi için organizmayı harekete geçiren, enerji veren, duyuşsal bir yükselime (coşku, istek) neden olan ve davranışları yönlendiren bir 'itici güç'tür. Güdülenme, belli amaçlara ulaşmak için bir güç kazanma halidir."** (4)

3-Güdü; **"Bireyin davranışını ya da hareketini başlatan ve sürdüren bilinçli ya da bilinçsiz 'güç' olarak tanımlanmaktadır. Kişide güdü uyandırmaya ya da yaratmaya da 'güdülenme' denir."** (5)

Psikolog Edvard L. Thorndike'ın saptadığına göre başlıca dört öğrenme ilkesi vardır. Bunlar şunlardır:

a) "Güdülenme, ilgi uyandırma ya da geniş kavramı ile 'hazır olma'

b) Sınama-yanılma veya çeşitli tepki

c) Etki, yahut pekiştirme

d) Alıştırma ilkesi"(6)

Yukarıda ifade edilen terimlerin birincileri daha çok psikolojik, ikinciler ise daha çok yöntemsel terimlerdir.

Öğrenmeyi etkileyen etkenler çok çeşitli ve karmaşıktır. Bunların birini diğerinden ayırarak incelemek çok zordur. Burada önemli olanlardan sadece güdü kavramı ele alınıp incelenecektir.

Güdülerin kaynağı, bireyin gereksinimleridir. "Gereksinme" bedende herhangi bir maddenin eksilmesine ya da yokluğuna dayanır. Gereksinme kendini giderilmesi gereken fizyolojik bir "güç" ya da "gerilim" olarak ortaya koyduğu zaman "dürtü" (drive) oluşur. Dürtünün organizmada belli bir davranışa yönelmesine de "güdü" (motive) denir. Böylece dürtü daha çok fizyolojik, güdü ise daha çok psikolojiktir. Güdülerin gerçekle temasında "davranış" (behavior) ortaya çıkar. Davranışın ortaya çıkmasıyla da "öğrenme" oluşlur. Bunlar şöyle simgeler bir formülle gösterilebilir:

Gereksinme → (Dürtü - güdü) → Davranış = Öğrenme (7).

Güdülenmenin mahiyetini açıklama konusunda psikologlar genellikle şu sorulara cevap aramaktadırlar:

1) "İnsanı bir harekete geçiren nedir?

2) İnsanın belli bir hedefe doğru ilerlemesini sağlayan nedir?

3) İnsanın belli bir hedefe ulaşmak için ısrarla uğraşmasının sebebi nedir?"(4)

Güdülenmiş öğrenci ile güdülenmemiş öğrenci arasında büyük farklar vardır. Fidan'a göre güdülenmiş davanışların başlıca özelliklerini şunlar oluşturmaktadır:

a) "İlgi duyma ve dikkat etmede süreklilik

b) Davranışın yapılması için çaba göstermeye ve gerekli zaman harcamaya isteklilik

c) Konu üzerinde odaklaşma ve sonuca gitmede ısrarlı olma." (3)

İşte bu nedenledir ki, bilim adamları eğitim ve öğretimde bu kadar önemli rol oynayan güdülenme üzerinde önemle durmuşlar ve çeşitli kuramlarla açıklama yoluna gitmişlerdir.

Davranışçı yaklaşım

Pekiştireçler yoluyla bireyin davranışlarının biçimlendirilmesi mümkündür. Öğrenci bir davranışı gerektiği gibi yaptığı zaman ödüllendirilirse (pekiştireç alırsa), diğer davranışları da göstermesi

beklenir. Başka bir deyişle öğrenci istendik davranışgöstermeye karşı güdülenir.

Örnekte de görüldüğü gibi davranışçı yaklaşım, öğrencilerin dıştan verilen uyarıcılar ile güdülenmesini öngörmektedir. Bu tür güdülenmeye dıştan güdelenme denir. Ancak dıştan güdülenmenin bazı olumsuz yanları vardır. Öğrenci her davranışı bir ödül için yapmaya başlayabilir veya sürekli öğretmene bağımlı kalabilir. Bu nedenle bireyin içsel olarak kendisini pekiştirmesi ve kendisini yönlendirmesi daha çok istenen bir durumdur. (3)

Hümanist yaklaşım

Güdü ile ilgili en kapsamlı yaklaşımlardan birini hümanist kuramcıların öncülerinden olan Maslov yapmıştır. Maslov'a göre bireyin güdülenmesinin temelinde gereksinimler vardır. Birey bu gereksinimlerini karşılamak amacıyla doğal olarak harekete geçer. Maslov insanların gereksinimlerini önem sırasına koyarak bir heyerarşi oluşturmuştur.

Temel gereksinimler; "Fizyolojik - bedensel", "Güvenlikte olma", "Bir gruba ait olma, sevmesevilme", "Statü kazanma, kendine saygı duyma". Üst düzey gereksinimler; "Kendini gerçekleştirme", "Merakını giderme", "Estetik, yaratıcı". (3)

Maslov'a göre insanlar öncelikle hiyerarşinin alt basamaklarında yer alan temel gereksinimlerini karşılamaya, bu temel gereksinimlerini belli ölçüde karşıladıktan sonra ise bir üst basamaktaki gereksinimlerini gidermeye yönelik olarak sürekli güdülenirler.

Bilişsel yaklaşım

Bilişsel yaklaşım, davranışçı yaklaşıma bir tepki olarak doğmuştur. Daha önce de anlatıldığı üzere davranışçı yaklaşımın daha çok dış güdülenmeyi önemsediği ve onu odak aldığı ifade edilmişti. Oysa bilişsel yaklaşım, dıştan güdülenmenin tam tersine, içten güdülenmeyi merkez almaktadır.

Bilişsel kuramcıların üzerinde önemle durdukları gereksinimlerden birisi, çevreyi anlama ve yeterli olmadır. Bu kurama göre insanlar çalışmaktan hoşlandığı için ya da bir şeyleri anlamak için çalışırlar. Örneğin, bir müzik öğrencisinin çalgısında bir davranışı doğru olarak göstermesi - yapması onun için en güzel ödüldür. Toplu derslerde ya da grup derslerinde de öğrencilerin meraklarını uyandıracak soru ve davranışlara yer vermek, hiç kuşkusuz ki, öğrenmeyi daha eğlenceli kılacak ve çok daha cazip hale getirecektir. (3)

Neden bulma kuramı

Bu kurama göre, insanlar sürekli başarı ve başarısızlıklarının sebeplerini bulmaya çalışırlar. İşte neden bulma kuramı, bireyin kendi başarı ya da başarısızlığını açıklama biçiminin güdülerini nasıl etkilediğini incelemektedir.

Weiner, öğrencilerin başarı ve başarısızlıklarını açıklama biçimlerini üç grupta toplamıştır:

a) Nedenin bireyin dışında ya da kendisinde olması

b) Nedenin durağan ya da değişken olması

c) Sorumluluğun kontrol edilip edilememesi

"Neden bulma kuramına göre, başarı ve başarısızlığını içsel ve kontrol edilebilir değişkenlere bağlayan öğrencilerin güdüleri daha yüksektir. Bu öğrenciler, başarılarını gösterdikleri çaba ile anlatırlar. Başarısız oldukları zaman da daha çok çalışırlarsa mutlaka başarılı olacaklarına inanırlar. Buna karşın başarı ve başarısızlıklarını dışsal ve kontrol edilemeyen değişkenlere bağlayan öğrenciler ise çoğu zaman akademik yaşamda başarısız olurlar.* Başarılı olmak için de ayrıca pek fazla çaba sarfetmezler." (3)

Öğrenmede güdüler üç yönden önemlidir.

a) Güdü, davranışı oluşturan en önemli koşuldur. Örneğin, belli konuda daha üst bir hedefe ulaşmış öğrencide, daha alt bir hedef için istek uyanması veya uyandırılması düşünülemez.

b) Güdü, "pekiştirme" için gereklidir. Bu nedenle güdü, öğrenmenin temel koşuludur. Örneğin, piyano çalmayı çokseven bir müzik öğrencisi için piyano derslerine gelmek bir ödüldür. Çünkü arzu ettiği piyano dersinde, yeni şeyler öğrenecek ve bu konudaki açlığını bir dahaki derse kadar gidermiş olacaktır.

c) Güdü, davranışın değişkenliğini denetler. Yani, davranışın şu ya da bu yönde olmasını sağlar. Böylece de organizmanın istenen yönde tepkide bulanabilme olasılığı artar. (7)

Öğrenmeyi etkileyen faktörler genel olarak dört bölümde ele alınabilir:

1- Fizyolojik etkenler

2- Psikolojik etkenler

3- Çevresel etkenler

4- Çalışma yöntemi eksikliği

Yukarıda bilgilerin ışığında da görüldüğü gibi güdüler, fizyolojik, psikolojik ve toplumsal oluşlarına göre üç büyük öbekte toplanabilirler.

Güdülenmede, kazanılacak davranışların ilerdeki yaşamda öğrencinin ne gibi işine yarayacağını bilmesi de öğrenme ve motivasyon açısından ayrıca önemlidir. Çünkü öğrenci, böylece işine yarayan davranışları çok daha çabuk ve kolay öğrenecektir.

İşte yukarıda da ifade edilen toplumsal psikoloji ağırlıklı kurama göre, öğretme ilkeleri de şu şekilde oluşturulmuştur :

1- "Hedef davranışlar, öğrencinin yeteneğine göre

olmalıdır. Öğretme durumları öğrencinin kavrama hızına göre düzenlenmelidir.

2- Öğrencinin fiziksel ve kültürel gelişimi bilinmelidir.

3- Öğrenme, öğrencinin içinde yaşadığı kültürel gerçeğe göre olur. Bu kültürel içerik onun neleri nasıl öğreneceğini de etkiler.

4-Öğretme ortamında kullanılan yüreklendirme ve destekleme, öğrencinin öğrenmesini kolaylaştırır. Burada öğrencinin kaygı düzeyi de öğrenmeyi çok etkiler. Yüksek kaygılı öğrencilerde, davranışı ne derece iyi veya kötü yaptıkları hatırlatılmamalıdır. Düşük kaygılılarda ise, gelişim hakkında bilgi verlebilir. Bu tutum, düşük kaygılı öğrencilerin başarılarını arttıracaktır".

5- Öğrenci, ilgi duyduğu alanda daha başarılı olur. Çünkü onun sahip olduğu simge ve değer yargıları, öğrenmeyi etkiler.

6- Öğretme ortamının yapısı ve havası (yarışma, işbirliği, bireysel ya da grupla çalışma) öğrenmeyi etkileyen değişkenlerdir. (8)

Güdülenmede ve dolayısıyla öğrenmede çok önemli yer tutan, yaşlara göre çocuk ilgileri de şöyledir;

1-3 yaş: Bu yaş çocukları, duygularına göre hareket ederler. Doygunluk veren nesnelerden hoşlanır, ona yönelirler. Kendisine yakın olan nesnelere doğru hareket ederler.

4-6 yaş: Bu yaşlar, çocuklar için oyun çağıdır. Zihin gelişme içerisindedir. Bu yüzden çevresiyle ilgili sürekli soru sorarlar. Bu sorular uygun biçimde yanıtlanmalıdır.*

7-9 yaş: Bu yaş çocuklarında öğrenmeye karşı ilgi artar. Gerçek, yarı gerçek olgun ya da olayları okumaktan veya dinlemekten hoşlanırlar.

10-12 yaş: Bu yaş çocuklarının ilgileri dağınıktır. Birçok konuya birden ilgi gösterirler. Ancak ilgilerinin belli alanlara doğru yoğunlaştığı görülür. Eski ilgilerden bazıları unutulur, yenileri belirir.

13-15 yaş: Bu dönem ergenlik çağlarına rastlamaktadır. Bir başka deyişle çocuklar bu dönemde çocukluk çağından çıkıp, gençlik çağına adım atmaktadırlar. Yine bu dönemde gencin zeka gelişimi son şeklini almak üzeredir.

16-18 yaş: Bu çağda genç, gezmek, dolaşmak ve çevresiyle ilgilenmek ister. Soyut konulara karşı ilgisi artar. Önemli olarak bu dönemde gencin dünya görüşü yavaş yavaş oluşmaya başlar. (6)

Yukarıda da değinildiği üzere, her yaş grubundaki öğrenmede çok etkili rol oynayan ve öğrenmeyi hızlandıran güdü konusu üzerinde, öğretmenlere düşen görevler de kısaca şunlardır:

1- Öğretmen, öğretme sürecine başlamadan önce öğrencilerin dersle ilgili gereksinimleri gidermelidir.

2- Öğrencilerin ortaya koyduğu başarılı çalışmalar pekiştirilmelidir.

3- Öğretme ortamında öğrencilerin ilgisini uyandıracak, onları araştırmaya sevk edecek etkinliklere yer verilmelidir.

4- Eğitim ortamı düzenlenirken, öğrencilerin beklentileri de dikkate alınmalıdır.

5- Öğrencilerin çabaları ödüllendirilmeli, çaba göstermeleri teşvik edilmelidir.

6- Öğrenme ortamında, başarılı olabilecek çocuğa zor (seviyenin biraz üstü), başarma oranıdüşük olan öğrenciye ise biraz daha kolay çalışmalar-problemler verilmelidir. (Bu madde toplu derslerden çok, bireysel derslerde etkili olur. Çünkü grup içerisinde veya sınıf ortamında bu maddeyi uygulama şansı ne teknik olarak ne de pratik olarak yoktur.)

7- Dersin hedefleri belirlenmeli, başarı ve başarısızlıklar ilgili hedefler ölçüt alınarak tespit edilmelidir. (Öğretim programı değerlendirme çalışmaları ışığı altında) Sonuç doğrultusunda da bir hükme/yargıya varılmalıdır. (3)

Eğitimde var olan güdü olgusunun, eğitimin bir alt kolu olan güzel sanatlar eğitimindeki yeri ve önemi de hiç kuşkusuz ki yadsınamayacak kadar büyüktür.

Bilindiği gibi güzel sanatlar eğitimi, yetişmekte olanlara ve yetişkinlere, güzel sanatların yaşamdaki yerini ve önemini yaşatarak kavratacak biçimde düzenlenmiş, belli programlarla güzel sanatların türlerini, tarihsel gelişimini, ifade gücünü, insanın temel ihtiyaçlarından biri olduğunu örneklerle göstererek ve aynı zamanda çeşitli tür ve dallarında beceri de kazandırabilecek uygulamalı çalışmalarla, sanatsal yaratma olgusunu tanıtmaya yönelik bir eğitim sürecidir. (9)

Çağdaş anlamdaki eğitim ise; bilim, teknik ve sanatın her üçünü de kapsayan bir içerikle düzenlenerek, bireyleri ve toplumları biçimlendirme, yönlendirme, değiştirme, geliştirme ve yetkinleştirme en etkili süreçtir. İşte sanat eğitimi, eğitim sürecinin üç ana boyutundan biridir. Müzik eğitimi ise, çeşitli kollara ayrılan sanat eğitiminin başlıca dallarından birini oluşturu. (10)

"Bu bakımdan gerek ürün, gerekse süreç olarak "bilim, teknik ve sanat", modern insan yaşamının vazgeçilmez öğeleridir. Bu bilgi alanlarından birinin yokluğu ya da eksikliği durumunda, insan yaşamında anlamlı çarpıklık, bozukluk, eksiklik ve yetersizlikler görülür." (11)

Yukarıda da ifade edildiği gibi eğitim, özde bir bütündür. Ancak eğitimin türü ne olursa olsun; sonuçta ortaya çıkacak başarının büyüklüğü, değişik faktörlere bağlıdır. Bu faktörler içerisinde de en önemli

görülen etmenlerden biri, birçok eğitimcinin de üzerinde önemle durduğu güdü/güdülenme olgusudur.

Güdülenme olgusunun kendini en kolay ve en çabuk gösterebileceği alanlardan biri de, güdülenmenin özü kabul edilen, duygu yoğunluğu - iç enerji potansiyelinin doğrudan dışa vurulduğu "sanat" alanıdır. Bu sebeple diğer eğitim alanlarında da olduğu gibi, hatta zaman zaman o alanlara göre çok daha yoğun bir şekilde, güdülenme olgusu, sanat eğitimcisi tarafından en tutarlı ve en gerçekçi bir biçimde kullanılmalı; herşeyden önce bireyin yaptığı işi sevmesi amaçlanmalıdır. Bu amaca ulaşıldıktan sonra ise diğer amaçlar zaten belli bir sıra dahilinde kendiliğinden gerçekleşecektir.

Sanat eğitiminin bir dalı olan müzik eğitimi ve onun bir alt kolu olan çalgı eğitiminde de durum aynıdır. Konuyla ilgili Avusturya eğitim sisteminden bir örnek verilecek olursa, güdelenmenin öğrenci eğitiminde, hatta çevrenin bile eğitiminde ne derece etkili olduğu görülecektir.

Kendisi de müzik eğitimcisi olan Wolfgang Stern, 10-14 yaş arasındaki yetenekli öğrencilere müzik ağırlıklı eğitim veren okulların açılmasını sağlamış ve 1979 yılında ilki Graz'da açılan bu okullar, kısa zamanda ülke çapına yayılmıştır. Bu okullarda okuyan öğrenciler, normal okullarda okuyan öğrencilere oranla daha ağır bir programın altına girmektedirler. Orta birinci sınıfta 36, ikinci sınıfta 37, üçüncü sınıfta 38, dördüncü sınıfta ise 39 saat ders gören çocuklar, birden fazla çalgı çalmayı da öğrenmekte (flüt, keman, gitar, piyano vs.) ve ayrıca koro eğitimi de alarak, basit fakat çok sesli eserler seslendirmektedirler.

Öğrencilerin başarı durumuna gelince; müzik ağırlıklı orta okullarda okuyan öğrencilerin dersleri çok yüklü olmakla birlikte, genel başarı düzeyleri diğer okullardaki öğrencilere oranla daha yüksek olmaktadır. Bu örnekte, açıkça sanat eğitiminin kendisinin doğal bir güdüleyici olduğu da hemen göze çarpmaktadır.

Avusturya'da eğitime getirilen bu yenilik, aileleri de ister istemez etkilemiştir. Çocuğunun doğru bir güdülenme sonucu kendi isteğiyle belli bir disiplin içerisine girdiğini, her gün birkaç saat çalgısını, şarkısını çalıştığını konserleri kaçırmadığını gözleyen ana-baba, çocuğu ile aynı değerleri paylaşmak için bir çaba göstermek durumunda kalmıştır. Müzik okuluna giden öğrenciler, eğitimcileri ve dolayısı ile çevresi tarafından öyle güdülenmişlerdir ki; bu öğrencilerin, okula karşı tutumlarının olumlu olduğu, okula severek gittikleri, birlikte müzik yapmaları sonucu toplumsal yanlarının geliştiği, daha bağımsız ve kendine güvenen kişilikli bireyler olma yolunda adım attıkları, birbirleriyle dayanışma ve yardımlaşmaya özen gösterdikleri izlenmiştir. Birlikte toplu olarak yaşanan deneyimlerinin getirdiği coşku ve mutluluk ise; onları diğer alanlarda da başarılı kılmıştır. (10)

İşte yukarıda anlatılan ve bir sanat eğitimcisinin her zaman arzuladığı davranışlar örüntüsünün kaynağını, belki de en temelde; sanat eğitimi, müzik eğitimi ve ona bağlı olarak da çalgı eğitimi güdüsü oluşturmaktadır.

Verilen örnekte de görüldüğü gibi, öğrencilerin güdülerini; çevre faktörleri, öğretmen davranışları vs. gibi etkenler sürekli ama mutlaka etkilemektedir. Ancak eğitimde önemli olan; bireyde beklenen yönde bir güdülenmeyi oluşturabilmektir. Bu bakımdan güdülenmeyi arttırma amacıyla hazırlanan ve etkisi saptanan yetiştirme programlarının da güvenilirliği ve kullanılabilirlik derecesi oldukça yüksektir. (12)

Sonuç olarak; eğitimin hangi dalında olursa olsun güdü olgusu, eğitimcinin kendini gerçekleştireceği, hatta eğitimciliğini ortaya koyacağı, engin bir deniz gibidir. Eğitimci, deneyimleri arttıkça bu olguyu daha iyi kullanacak, bu olgudan daha fazla yararlanacak ve öğrencileriyle bir bütünü oluşturarak, istenilen ve beklenen çağdaş eğitimci modelini ortaya koyacaktır.

KAYNAKLAR

1) Gövsa, Alaettin, Resimli Yeni Lügat ve Ansk., İskit Yayınları, Tan Matbaası, Cilt: 2, sy: 992.

2) Saraç, Tahsin. Büyük Fransızca - Türkçe Sözlük, Adam Yayınları, İstanbul, 1986, s.921

3) Erden, Münire, Akman, Yasemin, Eğitim Psikolojisi, Gelişim-Öğrenme-Öğretme, Arkadaş Yayınları, Ankara, 1995, s. 232, 233, 234, 237, 238, 240.

4) Fidan, Nurettin, Okulda Öğrenme, Alkım Yayınevi, Ankara, 1993, s. 129, 130, 131.

5) Binbaşıoğlu Cavit, Eğitime Giriş*, Eğitimde Kavramlar, İlkeler, Yöntemler, Kuramlar ve Gelişmeler, Binbaşıoğlu Yayınevi, Ankara, 1988, s.100.

6) Binbaşıoğlu, Cavit, Genel Öğretim Bilgisi**, Binbaşıoğlu Yayınevi, Ankara, 1988, s. 5, 6, 7

7) Binbaşıoğlu, Cavit, Eğitim Psikolojisi***, Binbaşıoğlu Yayınevi, Ankara, 1987, s.315, 316.

8) Sönmez, Veysel, Öğretmen El Kitabı, Genel-Özel Öğretme Yöntemleri, Adım Yayıncılık, Ankara, 1991, s.106.

9) San, İnci, Güzel Sanatlar Eğitimi, A.Ü. Açık Öğretim Fakültesi, Ön Lisans Programı, II. Ünite, Meteksan Ltd. Şti. tesisleri, Ankara, 1987, s.5.

10) Tanrıverdi, Ayfer, Anadolu Güzel Sanatlar Liselerinin Müzik Bölümlernide Uygulanan Çalgı Eğitimi ve Viyolanın Çalgı Eğitimi İçerisindeki Yeri, 28-30 Kasım 1996 tarihleri arasında Bursa'da düzenlenen I. Ulusal "Güzel Sanatlar Liseleri Müzik Bölümleri" Sempozyumunda sunulmuş Bildiri, s.1, 2.

11) Uçan, Ali, İnsan ve Müzik, İnsan ve Sanat Eğitimi, Müzik Ansk. Yayınları, Ankara, 1994, s.67.

12) Açıkgöz, Kamile Ün, Etkili Öğrenme ve Öğretme, Kanyılmaz Matbaası, İzmir, 1996, s.237, 238.